

IPAR ÉS TŐKE

IPARUNK HELYZETÉNEK, jövőjének vizsgálatánál mindig vannak kérdések, melyek előtérbe tolulnak s mellettük a többiek — nem kevésbé jelentősek — elhomályosulnak. Hol külkereskedelmi mérleg, munkásfoglalkoztatás, nemzeti vagyonosodás vagy más egyéb szempontból nézte közvéleményünk az ipari kérdéseket, s nem gondolt arra, hogy ha egyesek időszakonként akutabbak is, a többit sem szabad elhanyagolni, így fordult most a közérdeklődés — mást alig észrevéve — a nyersanyagügyek felé, megfeledkezvén arról, hogy ha jelenleg a nyersanyagellátottságon múlik is iparunk munkája — hiba volna a jövőt feledni s nem észrevenni az új probléma, a tőkeellátás, szinte fenyegető növekedését. Nézzük közelebbről.

Ha iparról szólnak, akkor iparfejlesztésre kell gondolnunk. Életerős iparban a statika feltételezi a dinamikát is. Minden ipar, ha megvannak a létét biztosító életkörülmények, fejlődni akar, újabb és újabb egyre táguló kereteket kitöltetni. Ezek a keretek kezdetben szűkek, a belső fogyasztás egyrészt vagy egészét teszik, később azonban a földrajzi határokon túlterjednek, ami gyakorlatilag a növekvő kivitelen mutatkozik meg. Másik vonalon a meglévő nyersanyagokra feldolgozó iparok épülnek. A kialakult feldolgozó iparok pedig hazai nyersanyagbázist — ami ha iparilag előállítható nyersanyagokról van szó, szintén iparteremtő jellegű — igyekeznek biztosítani. Minden ipar fejlődik s ha megáll, akkor ez a hanyatlás első állomása. Körültekintő iparpolitika mindig iparfejlesztő tevékenységet jelent.

A nyersanyagellátás az ipar életében döntő jelentőségű tényező lett. Kétségtelen, hogy a rendelkezésre álló készletek szabják meg a termelési készletet. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a nyersanyaggazdaság tisztán adminisztratív jellegű intézkedések foglalata. A nyersanyaggazdaságnak igen jelentős dinamikája is van, amennyiben nem elégszik meg azzal, hogy a meglévő nyersanyagot megszerzi és elosztja, hanem arra törekszik, hogy ezekből az ország határán belül, amit iparilag lehet — előállítson. Így iparteremtő vonatkozása is van a nyersanyaggyártásnak és ez egyik legértékesebb hatása. Az iparfejlesztésnek ez az új ösztönző ereje, nemcsak kiskapacitású üzemek, hanem jelentős nagyipari vállalatok alapjait teremti meg Magyarországon, ahol a nyersanyaggyártó iparok fejlődésüknek úgyszólván még csak kezdetén vannak, az iparfejlesztés további menete szempontjából különös jelentőséggel bír a nyersanyaggazdaság ösztökélő hatása. Nemcsak régi és jól bevált nyersanyagok hazai gyártását teremti meg, hanem a mindennapi használatban műanyagoknak nevezett új nyersanyagok gyártását is elősegíti.

Ha nyersanyaggazdaságunk elvének és eseményeinek alakulásából a fejlődésre vonatkozó következtetésre kívánunk jutni, akkor elsősorban ez az iparfejlesztő jelleg mutatkozik meg élesebben. Iparilag előállítható nyersanyagokból való szükségleteinket vizsgálva, több komoly pozícióra bukkanunk, így a fémiparban az alumínium és ötvözetei, textiliparban műselyem, műrost, papír és egyéb iparágakban cellulózé, a műgyanták, műgumi, műbenzin, stb. a legfontosabb nálunk is gyártható, de eddig jórészt külföldről beszerzett anyagok.

Az iparfejlődésnek ezt a vonalát fentebb akként említettük, hogy a meglévő iparcikkgyártás hazai nyersanyagbázisokat igyekszik teremteni. Rokon jellegű ezzel a fejlődési folyamattal s ugyancsak a nyersanyaggazdaság feladatköréből származik a hazai nyersanyagokból való iparcikkgyártás megteremtése. Első pillantásra az iparfejlődésnek ez az iránya kihangsúlyozva furcsának tűnik, mert hiszen célja általánosan elismertnek látszik. Gyakorlatilag azonban sok esetben nem fejlődtek kellően a hazai nyersanyagokra építhető iparok, amiben némi része volt annak is, hogy mezőgazdasági jellegű nyersanyagtermelésünk keretei nem voltak kielégítők, így többek között len- és kenderiparunkat említjük, mely megfelelő hazai termelés esetén jelentősen fejleszthető. De ide sorozhatjuk az egyéb ipari növényeket feldolgozó iparágakat, valamint az élelmiszeripar változatos szakmáit, melyek mindegyike mai kapacitásának sokszorosára fejleszthető. Nem mezőgazdasági eredetű nyersanyagokat is említünk: a só, földgáz, olaj, szén, fa, a vegyipar sok ágának alapanyaga, a fa, különösképpen a keményfa-fajták, feldolgozására is számos iparvállalat létesülhet.

E néhány példa is meggyőzően igazolja, hogy a nyersanyaggazdaság dinamikája az ipar fejlődésére ösztönző hatással bír. Nem mutat kisebb erőt a belső fogyasztás ellátására irányuló törekvés sem. A csonka-ország iparcikk szükségletének ellátását akkori ipari kapacitásunk jórészt biztosította. Nem így áll most a helyzet. A visszatért területek gyáripára nem fedezi az ottani lakosság szükségletét. Knob Sándor adatait idézve: a Felvidéken 120 pengő, Kárpátalján 120 pengő, Erdélyben 140—150 pengő, Délvidéken pedig 150 pengő az iparcikk fejhányad, ami e területeken dolgozó iparvállalatok termelési értékének a lakosság számával való egybevetéséből adódik. Ha ezzel szembeállítjuk a trianoni Magyarország iparcikk fejhányadát, 450 pengőt, akkor arra a következtetésre jutunk: ipari kapacitásunkat számottevően kell emelnünk ahhoz, hogy a visszacsatolt terület népességét legalább oly mértékben lássuk el ipari cikkekkel, mint a csonkaország lakóit.

Néhány szám élénkebben aláhúzza e következtetést. A trianoni Magyarország 9 millió körüli lélekszámát az első bécsi döntés és Kárpátalja visszacsatolása 1.7 millió fővel emelte. A második bécsi döntéssel visszacsatolt keleti és erdélyi terület kiszámított lélekszáma 2.6 millió fő, a bácskai és egyéb visszafoglalt délmagyarországi területeké pedig 800.000 fő körül mozog. Így tehát az ország népessége rövid idő alatt több mint 5 millió lélekkel növekedett meg, ami a lakosság közel 60 százalékos gyarapodását jelenti. Ennek a lélekszámnak az iparcikk szükséglete a trianoni ország fogyasztásának színvonalára emelve újabb 1.8 milliárd pengő termelési értéket jelent, nem számolva saját iparcikktermelésének értékét, ami 750 millió pengő körül mozog. A különbség az eddigi ipari termelésnek majd 45 százalékos fokozását jelenti, amire pedig a jelenlegi kapacitás nem elegendő.

Belső iparcikkfogyasztásunk (a csonka-országot mérlegelve) korántsem azonos a szükséglettel. A fogyasztás a szükségletnek csak egy részét látta el, a többit nem lehetett kielégíteni, mert azt a legtöbb és legnagyobb fogyasztórétegeknél a kereseti viszonyok non engedték. Kikapcsolva a konjunkturális tényezőket, a belső szükséglet fokozatos kielégítése terén is

fejlődés mutatkozik, ami a háború után remélhetőleg újabb lendületet kap. Az iparfejlesztésnek erről az oldaláról is kínálkozik lehetősége, nem említve itt a kivitel növelését, ami jelenleg nem időszerű, a háború utáni eshetőségeit pedig még nem lehet kellően mérlegelni.

Bármelyik oldalról közelítjük meg a kérdést, mindegyiknél az iparfejlesztés szükségességébe és lehetőségébe ütközünk. Az iparfejlesztés természetesen nemcsak új vállalatok létesítését jelenti, — noha ez sűrűn kell adódjék — hanem a meglévők termelési keretének bővítését is. Ipari kapacitásunkat vizsgálva ez utóbbira nem látunk sok lehetőséget. Az üzemek legtöbbször most is a teljes kapacitás kihasználásával dolgozik, amelyiknél nem ez a helyzet, ott csupán a nyersanyagellátás hiányosságának tulajdonítható. Az így termelt iparcikktömeg azonban nem elég a szükséglet teljes ellátására, — amit sok jel mutat — nem is említve azt, hogy a reáljövedelmek csökkenése következtében a fogyasztás amúgyis kevesebb leone a szokottnál.

Nincs tehát más út a jövőben, mint az üzemi kapacitások bővítése, vagy vállalatok létesítése. Ehhez harmadik feladatként járul a meglévő ipari berendezések felújításának szükségessége. Számos iparvállalatunk ugyan az elmúlt évek során igyekezett lépést tartani a követelményekkel és gépparkját állandóan felfrissítette, de nem mindenütt ilyen a helyzet. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy legtöbb iparvállalatunk a világháborút követő időszakban az autonóm vámtarifát megelőző és azt szorosán követő években létesült. A gépi berendezés felújításának az 1931-es bankválságot követő évek dekonjunktúrája alig kedvezett s így nagyjából csak 1935 óta következtek ilyenirányú elhatározások. Ez az idő — és sok helyütt a tőkeellátottság sem — nem volt elegendő a feladatok elvégzésére, úgyhogy a géppark bizony sok esetben elavult állapotban van. Az olcsó termelés érdekében racionalizálásra, modernizálásra lesz szükség, mégpedig nemcsak a versenyképesség miatt, hanem azért is, mert a háború után minden valószínűség szerint a nagy tömegek igényeit kielégítő olcsó iparcikkekre lesz szükség.

Így eljutottunk iparunk jövő, de egyre közelebb eső problémájához: a tőkeszükséglet ellátásához. Iparfejlesztés, új vállalatok létesítése, kapacitás bővítése, géppark felújítása, mindmennyi új tőkét igénylő feladat. Vájjon el tudja-e látni a magyar tőkepiac ezt a nagyszabású, gazdasági életünk fejlődése szempontjából létfontosságú szükségletet? A jelenlegi tőkehelyzet are kevés reményt ad, gyökeres változásra van szükség.

A tőkeforrások közül az ipar szükségletével ellátásért elsősorban saját erejéhez, ezenkívül pedig a hitelszervezethez vagy ezen keresztül közvetve, esetleg közvetlenül a közönséghez fordulhat. Ha sorra vesszük e forrásokat, mindjárt az elsónél azt a megállapítást tehetjük, hogy önfinanszírozás útján a magyar gyáripar jelenleg — s a jövőben is jóidéig — aligha lesz képes a beruházásokhoz szükséges összegeket előteremteni. A szigorú árpolitika — melynek ugyan bőven van indoka — lehetetlenné tette a felújításokhoz szükséges új tőkék képződését, sőt ellenkezőleg, jónéhány esetben a meglévő tőkék lemorzsolódásához vezet. A különböző állami kölcsönműveletek — melyeknek szükségességét vitatni sem lehet — ugyancsak a tőkeképződés s gyakran a tőkeállag rovására vannak. A Gazdaságkutató Intézet számításai szerint 8-9 százalékkal kellene megnövelni a gyáripari árakat, hogy 1939 augusztusának rentabilitása helyreálljon, ami korántsem jelenti, hogy ebben az időpontban az árak, illetve a rentabilitás alkalmasak lettek volna nagyobb arányú tőkeképzésre.

Ha jelen körülmények mellett nem számíthatunk is az árpolitika ipari vonalának gyökeres megváltozására, arra mégis törekednünk kell, hogy a termelés kellő rentabilitása helyreálljon. A gyáripari tőke állapotának megóvása és az üzemi felújításokhoz szükséges némi tőkeképződés legalább oly

fontos nemzetgazdasági érdek, mint az árszínvonal merevsége. A jelen nehéz gondjai között sem szabad a jövő munkálásáról megfeledkezni.

Mit várhat a gyáripár a tőkepiactól: ezt a kérdést kell ezután megfogatnunk. Ha a jelen állapotából indulunk ki, igen sivár képet kapunk. Tőkepiacot vizsgálva először a közönség közvetett igénybevételére vagyis a bankokon keresztül jelentkező hitelnyújtásra kell gondolnunk. Pénzüntézteink tőkeerejét a különböző kölcsönműveletek erősen igénybe veszik, de a reájuk háruló számos finanszírozási feladat ezt amúgyis erősen leköti. Így tehát ipari beruházásokra akkor tudnak majd a jövőben erősebb mértékben tőkét biztosítani, ha ezt a közönségnek takarékbetétekben jelentkező takarékosága lehetővé teszi. A jelenlegi adatok erre nem sok reményt adnak. A Pénzüntézeti Központ kötelékébe tartozó budapesti és vidéki bankok takarékbetét-állománya 1930 decemberéből 1018.9 millió pengő volt, 1941 júniusában pedig — noha az időközben visszatért területek állománya is benne foglaltatik — 988.9 millió pengő. Tehát számottevő hanyatlás mutatkozik a szükséges szaporulat helyett. Takarékbetétállományunk fejátlaga jelenleg 70 pengő körül mozog, vagyis nagyjából megfelel a szomszédos keleti, illetve balkáni államok fejátlagának és messze elmarad az iparosodott nyugati országok fejátlaga mögött. Nemzetgazdaságunk iparosodó jellege minden téren megmutatkozik, csak éppen a takarékoság eredményeiben nem. Ez pedig a jövő szempontjából aggasztó.

Nem kevésbé nehéz a helyzet a szabad tőkepiacon. Iparvállalatok a közönséghez közvetlenül részvényjegyzés vagy pedig kötvénykibocsájtás útján fordulhatnak. A szabad piacon az utóbbi időben tőkebőség uralkodott, minek egyik látható jele az ingatlanpiac nagy forgalma és az erőteljes tőzsdéi árfolyamemelkedés volt. Mélyebben vizsgálva a helyzetet, nyomban kitűnik, hogy ennek a tőkebőségnek oka nem új tőkék képződése és elhelyezkedésre irányuló törekvése volt, hanem sokkal inkább régi tőkék vándorlása. Nyersanyaghiány és áruszüke miatt kereskedelemben és iparban egyaránt a raktárkészletek készpénzzé változtak át és ez keresett új elhelyezkedést. Ez a tőkevándorlás korántsem egészséges, ipari finanszírozás szempontjából pedig használhatatlan, hiszen idők nyugvásával vissza kell hogy térjen eredeti helyére. Vissza kell hogy alakuljon áruvá, nyersanyaggá, különben ott hiányzik.

Ennek a folyamatnak súlyos hibája azonban a tőkék elmorzsolódása. Így a tőkepiac pillanatnyi likviditásából nemhogy előny származnék, hanem inkább veszélyek jelentkeznek, ami jórészt csak akkor lenne elkerülhető, ha az ipar már most sietve igénybevenné részvényjegyzés vagy kötvénykölcsön formájában beruházási célokra. Kísérletezés történik ugyan ez irányban. Néhány nagy iparvállalatunk alaptőkeemelése némileg megcsapolta a tőkepiacot. Az alaptőkeemelések mértéke, mely 1939-ben 20.5 millió és 1940-ben 24.9 millió pengő volt, ez év első harmadában már 29.2 millió pengőért el, vagyis ennyit, — illetve mivel a kibocsájtás legtöbbször névérték felett történt ennél többel — látható produktív célokra elvonták a tőkepiacról. A jelek további jelentős igénybevételt mutatnak. Mindez azonban csak időleges segítség. Inkább a jelenlegi beruházási szükséglet egyrészenek ellátására alkalmas, de reá iparfejlesztési programot építeni aligha lehet.

Mármost, ha következtetésekre akarunk jutni, ezeket a következőkben foglalhatjuk össze: az ipari árak oly mérvű emelésére, hogy az tőkeképződésre alkalmas legyen, nem számíthat az ipar, de kérheti, hogy a tőkeállagot és felújítást biztosító rentabilitás biztosított és stabil legyen. Nehezebb a betétkérdés. Takarékoságra volna szükség és az ellenkezőjével találkozunk. Folyamatos áremelkedések idején nehéz ugyan takarékoságot prédikálni, de új módszerekkel mégis lehetne kísérletezni. A munkabérek és fizetések összege évi

2.2 milliárd pengő körül mozog, öt százalékos pótlékolás, melynek értéke zárolt betétkönyv alakjában kerülne kifizetésre, évi no millió pengőt jelentene. A magasabb munkabér ez esetben nem jelentkeznék vásárlóerő formájában a piacon, vagyis nem zavarná kormányzatunk ezzel kapcsolatos kalkulussait. A takarékosági propagandának ezerféle ötletes változatát kellene alkalmazni, mert a betéttökére mint hitelforrásra szüksége van iparunknak.

A tőkepiac közvetlen igénybevétele részvényjegyzés formájában csupán addig könnyű, míg a tőkék mai mértékű, már említett átváltozása folyik. Tőkeszükségünket ismerve azonban feltételezhetjük, hogy az átalakulás határai szűkek. A tőkeemelési tervéknél tartósabb tőzsdei lanyhaság is erősen befolyásolhatja az eredményt. Nem is említve azt, hogy ily módon csak annak a tőkéje vonható a vállalati munkába, akinek már van részvénye. Járhatóbb útnak látszik a kötvénykölcson igénybevétele, különösen ha ennek — számolva a közönség értékbiztosító törekvéseivel — értéknövekedési jelleg adatnék. Elképzelhető, hogy a kötvények nemcsak névértékre szólnak, hanem az igénybe vevő vállalat vagyonának bizonyos hányadát is reprezentálnák. Konkréten: ha egy 2 millió pengő vagyonértékű vállalat kibocsájtana 1000 darab 500 pengő névértékű kötvényt és ennek mindegyikét — a névérték mellett — mint a vállalat vagyonának ötezred részét tekintené, akkor ez (a részvényekhez hasonlóan) a vállalat vagyonemelkedéséből részt biztosítana azon kívül, hogy fix hozadéka és lejáratja volna. Mindenesetre vonzóbb hatása volna a tőkeakkumulációra, illetve beruházásokhoz szükséges új tőkék előteremtésére, mint a takarékbetét jelenlegi feltételeinek.

Bármiként forgatjuk is a kérdéseket, mindenképpen arra jutunk, hogy további iparfejlesztésre szükség van, a lehetőségek adottak s a gyakorlati megoldás legnagyobb problémája a tőkeellátás biztosítása lesz.

KECSŐ ISTVÁN